

Zanimiv versko - kulturni preokret v Bosni.

Dr. Fran Ilešič.

red seboj imam 1. številko devetega letnika „Behara“, lista za pouk in zabavo, ki je izšla v islamski delniški tiskarni v Sarajevu dne 15. maja (= 13. Rebiul-ahara 1326) t. l.

List je bil že večkrat v „Lj. Zvonu“ na kratko naznanjen kot bosensko-mohamedansko glasilo, a sedaj se je ob njem in ž njim dogodil važen kulturni preokret, ki ga ne more prezreti niti političar.

Zanimiv del versko-kulturnega razvoja bosensko-hercegovinskega nam podaje uvodni članek te prve številke, ki ga je napisal Ozman Aziz (psevdonim za Ivana A. Miličevića), očitno glavni urednik. Ta članek hočemo skoro v celoti priobčiti; ne mogli bi se Slovenci izlahka drugje bolje poučiti o emancipaciji mohamedanskega naroda od islamskega verstva in o politični evoluciji, ki ji je zasnutek v oni emancipaciji.

Po konfesiji kaže statistika Bosne in Hercegovine ta-le rezultat: Pravoslavni (Srbov) je okoli 43%, katolikov (Hrvatov) kakih 22%, muslimanov blizu 35%. Te številke kažejo politično na „ožjo volitev“ in pri tej se hrvatska in srbska politika trgata za muslimane (Hrv. Smotra 1908, 105).

Evo izvajanja Ozmana Aziza!

Zraz iztočne in zapadne kulture na tleh Bosne in Hercegovine je učinil globoke vtiske v narodu in imel svojih posledic. Islamski del naroda teh dežel, skozi veke nosilec iztočne kulture, se je našel pred gotovim činom; njega iznenadenje je bilo toliko, da je skoro izgubil zaupanje v sebe in v svoj obstanek, da je izgubil vero v svojo življensko energijo. Muslimani so bili klonili. Mnogi so se vsled tega celo izselili — in to je za muslimane kot take bil jačji udarec, nego je mogel oni zraz donesti škode.

Duševna pobitost islamskega naroda je izzvala zastanek v delu in napredovanju, dočim so se drugi deli naroda znali prilagoditi novim prilikam in storili znaten korak naprej. Pustiti, da teko stvari tako dalje, bi značilo, mirno gledati zamiranje enega dela naroda,

ki je tolika stoletja vodil usodo teh dežel. Trebalo je torej učiniti vse, da se zgane ta del naroda, da se razkrije njega žerjavica, pri-
dušena vsled duševne pobitosti, da se muslimanški element probudi
in jače osvesti, nego si je bil v svesti sebe in svojega položaja v
razdobju pred tridesetimi leti.

Ta težnja se vije skozi novejšo hrvatsko književnost Bosne in
Hercegovine, ki so ji prilike imperativno morale nadeti značaj ten-
dencije.

V znaku te misli se je pred osmimi leti pokrenil tudi list
„Behar“, ki je potrebno nadaljevanje dotedanjemu književnemu
delu, namenjenemu osveščenju, osveženju muslimanov. Z doteda-
njim književnim delom se je izkušalo obrniti pozornost muslimanov
na nove socialno-kulturne razmere, a z „Beharom“ naj bi se poiz-
kusilo, osvajati in preobraževati obitelji in s tem tudi šolo(?) na
osnovi populariziranja in zdravega tolmačenja islamskih zasad (tez).
Uvidelo se je namreč, da islamski element Bosne in Hercegovine,
ki vsled svojega jezika in narodnosti razen verskih nima nikakih
vezi z iztočnimi islamskimi narodi, čudovito zvest in vdan islamu,
v širokih slojih ni imel mnogo onih, kateri bi bili le približno
temeljito odgojeni in poučeni v svoji veri. Ta nedostatek odgoje je
širil svojo senco na ves islamski element in ni nič čudnega, da
so bili in so morebiti še nepoučeni ljudje, ki na lahko roko trdijo,
kakor da je islamski element, ali kar je še čudnejše, kakor da je
islam nasproten kulturi. Ta nedostatek odgoje in pa ona duševna
pobitost, nastala vsled zraza dveh kultur, sta tudi provzročila trajno
izselitev muslimanov iz Bosne in Hercegovine, ki so mislili, da oni
zraz preti obstanku islama in da ga bodo očuvali samo na ta način.
Ni bilo dosti samozvesti niti življenske moči, da se islam, najsi
bi mu tudi pretila pogibelj, čuva na rodni grudi, in sicer odgajaje
se v njem, crpaje iz njega duševno življenje, silo in ne smatraje
njegovih zasad (tez) za mrtve črke; ni se uvidelo, da se z izseljeva-
njem islam uničuje, iztrebljuje.

To vse je bilo pred očmi osnovateljem „Behara“, ki so bili
trdno uverjeni, da ob dobri in temeljiti verski odgoji noben element
ne more priti v nevarnost, da bi mogel izgubiti svojo vero, ter so
pokrenili „Behar“, da se potrudijo za to odgojo in da razširijo kul-
turni horizont islamskega dela naroda.

Bilo je majhno število sotrudnikov, a vsi so bili oduševljeni
za plemenito stvar. Med prvimi je bil v tem kolu Adem aga Mešić
kot lastnik lista ali — da se reče to jasneje — kot rodoljub, ki je

prevzel nase dolžnost, da v potrebi za stvar doprinaša žrtve iz svojega žepa.

Prvi urednik „Behara“ je bil naš pesnik Savfet beg Bašagić Redžepašić (Mirza Safvet). Z oduševljenjem se je lotil posla. Delal je marljivo in vestno za list ter ga je kot dober poznavalec iztoka in islama vzdrževal na lepi višini. Sam lajik, si je z nekaterimi lajiki kot pomočniki prizadeval, da bi „Behar“ ustrezal svoji zadači, za katero bi v istini v prvi vrsti morali delati islamski teologi in moralisti: Urednik in sotrudniki lista so brž v početku izkusili, kako težek je posel, ki so se vanj vpregli. Bolelo jih je, da se za stvar niso ogreli tudi oni krogi, kateri so v prvi vrsti bili na to pozvani: ti so rajši prenašali očitek, da v Bosni in Hercegovini lajiki izdajejo versko smotro. In tako je ves težki posel opravljal sam urednik z nekoliko pomočniki, ki so — naravno — morali tudi onemoči. A „Beharovi“ delavci, lajiki, so lahko zadovoljni, ker so zares mnogo učinili; dosedanji letniki „Behara“ dokazujejo, da so ti lajiki razbistrili in raztolmačili mnoga vprašanja in prinesli mnoge razprave o veri in verski morali, o historiji islama, kar ni bilo znano niti mnogim osebam, katere bi trebalo smatrati za strokovnjake. „Beharova“ zasluga je, da je s svojimi kritičnimi in polemičnimi članki učinil velik preokret v hrvatski in srbski literaturi, tako da sta odslej mnogo opreznější v žalitvah islamskih verskih čuvstev. In to je bil velik uspeh . . .

Ena izmed očitih posledic one prej omenjene pobitosti islamskega elementa vsled zraza dveh kultur je bilo tudi to, da si „Behar“ ni mogel pridobiti znatnejšega števila sotrudnikov, osobito strokovnih. Istina je, da je „Behar“ kje katerega početnika uvedel v naš mali književni svet in da se more ponašati, da je med svojimi delavci imel tudi po katero bolj naobraženo muslimanko — a to vse ni zaleglo, da bi „Behar“ postal tak, kakor se je izprva mislilo. Ono malo stalno število „Beharovih“ pomočnikov je imelo drugih poslov na vse strani — in tako je prišel čas, ko se je moglo reči, da je skoro zmanjkalo delavcev za populariziranje islamskega nauka.

Poizkušalo se je odpraviti tudi to zlo. Ni se izpred oči pustila želja, da se hodže in alimi izpodbudijo na delo. „Beharu“ se je dodajala tudi po ena pola v turškem jeziku kot priloga, dočim se je glavni list izpremenil, tako da bi „Behar“ postal nekaka islamska smotra. Učen alim in izvrsten pisatelj v turškem jeziku se je lotil težke zadače, da dá našemu starejšemu, bolj učenemu stanu v turškem jeziku verskega pouka in moralnega krepila. A dočim je ta

poizkus in trud učenega alima žel najpohvalnejše odobravanje vsega islamskega novinstva v treh delih sveta, pa tu pri nas, kjer in za kogar je bil „Behar“ ustanovljen, na žalost ni bilo uspeha. Turške, misirske (egiptovske), ruske in indijske islamske novine s pohvalo omenjajo „Behar“ in prinašajo iz njega cele članke — a tu v Bosni in Hercegovini se zopet edini za to poklicani stan za vse to ni brigal in lista ni naročal niti ga čital. Razen ene ali dveh izjem se niti sedaj ni niti eden izmed za to pozvanih prijavil za sotrudnika.

To je dokaz, da naši hodže in alimi niso moderni („savremeni“ = sodobni) in da je skrajnji čas, da se odgoja hodžinskega stanu čimpreje postavi na nove, modernejšje osnove.

Tako je torej tudi ta poizkus ostal brez uspeha in „Behar“ se je moral vrniti na staro mero. Ali dočim so po prvotnem programu „Beharovem“ mogli sodelovati le muslimani, ker je bil list bolj verskega nego posvetnega značaja, je po dosedanjih izkušnjah prevladovalo uverjenje, da se bo moral „Behar“ iz temelja preobraziti in da bodo muslimani-lajiki morali prepustiti hodžinskemu stanu, naj se on sam poizkusi v delu po svoji dolžnosti in naj pokaže, kaj zna in more. Pa je tudi povsod na svetu in takisto pri nas običaj, da praviloma čisto verske liste izdajajo in urejajo za to pozvani verski predstavniki dotičnega dela. Tako izdaje v Sarajevu pravoslavni cerkveni sod „Iztočnik“, a vrhbosenski kapitelj „Vrhbosno“ — zakaj ne bi ulema-medžlis mogel izdajati enega islamskega verskega lista?

To vse je dalo lastniku in ostalim pokretnikom lista pobudo, da se „Behar“ preokrene v naroden zabavno-poučen list, tem bolj, ker bi bilo škoda, ustaviti list, ki izhaja toliko časa in ki ima svojih osebitih zaslug . . .

Radi tega so se obrnili osnovatelji „Behara“ na vse hrvatske književnike brez razlike vere v Sarajevu in jih pozvali, da se izjavijo, bi se li lotili posla in preuredili in obnovili „Behar“ kot hrvatski poučen list.

Odziv je bil enodušen. Odzvali so se temu pozivu Safvet beg Bagašić in Redžepašić (Mirza Safvet), Fehim ef Spaho, dr. Tugomir Alaupović, Silvije S. Kranjčević, dr. Milan Prelog, Osman Nuri Hadžić in Ivan A. Miličević (Osman-Aziz), Ljudevit Dvorniković, Josip Milaković, Adalbert Huzmanović (Kuzma Nović), Šukri ef. Alagić, Nikola Ostojić in dr. Kalidbeg Hrasnica. Ti so se brž uredili kot stalen uredniški odbor „Behara“, ki je izza maja t. l. začel izhajati kot zabavno-poučen list, in to hrvatski. Naš narod namreč v Bosni

in Hercegovini kakor tudi naši bratje preko Save in Donava, kakor tudi preko Drine govore isti jezik, ki ga pišemo mi, samo ga zovejo z dvojnimi imenom. Po takem obstojita dve književnosti, hrvatska in srbska. Književniki in sotrudniki, ki so prevzeli ob izpremenjenem in razširjenem programu izdanje „Behara“, se štejejo med hrvatske književnike in delajo na polju hrvatske književnosti. Radi tega in pa, ker tretjemu imenu poleg hrvatskega in srbskega ne more nikjer biti mesta, bo obnovljeni „Behar“ hrvatski list . . .

„Behar“ bo tudi odpiral hrvatskemu narodu bogato zakladnico iztočnih književnosti, ki imajo v Bosni in Hercegovini izvrstnih poznavalcev. Hrvatska književnost se do danes ni mogla neposredno bogatiti s plodovi turškega, arabskega in perskega duha; ves naš narod ni mogel spremljati kulturnega dela na Iztoku.

„Behar“ se bo poleg vsega tega trudil, da bo spremljal kulturno delo zapada, in zedinjujoč tako v sebi dve kulturi, iztok in zapad, bo „Behar“ moral zedinjevati tudi en narod raznih veroizpovedi, ki more in mora biti tem bolj razvit, ker se greje na dveh kulturnih solncih, tem lepši, ker je v svojem razvoju različen, ali v bistvu ipak edinstven.“

Vstop v področje islama, ki se je zvršil s koncem srednjega veka, „slobodno smemo nazvati preporod (našega naroda), ker je iztočno kulturo oberoč prigrilil in zaigral dostojno vlogo med narodi ogromne turške carevine“. Sijaj one dobe je bil samo kratek, ker delo ni imelo naravne podlage, namreč domačega jezika, marveč so islamski umniki pisali v arabskem, turškem ali perskem jeziku. Lastni narod jih ni razumel, marveč le ti naroda in pa ena domača kasta; „za to pa, česar masa ne razume, se narod ne more ogrevati.“ Sedaj je napočil čas naravnega razvoja, namreč: v svojem, ne v tujem jeziku urejati svoje umstveno delo v zmislu sodobnega narodnega duha.

Književne novosti

Poezije. Zložil S. Gregorčič. IV. Tiskala in založila „Narodna tiskarna“ v Gorici. 1908. Cena elegantno vezani knjigi 3 K 20 h, broširani 2 K 20 h. — In tako smo dobili še IV. zvezek Gregorčičevih poezij! To je zopet tista pristna Gregorčičeva poezija, ki je imela toliko moč do naših src, ki nam je izvabljala solze v oči, ki je obvladovala s tako neodoljivo silo naša čuvstva! Ni vse enake vrednosti, kar nam nudi ta zvezek, a vsakdo mora priznati, da obsega krasne stvari. Zares